

Doğu Alman Yazar Franz Fühmann'ın Çocuk Kitabı *'Die dampfenden Hälse der Pferde im Turm der Babel'*de Türklerin ve Türkçenin Alımlanması¹

Ali Osman Öztürk^{id}, Konya – İbrahim Özbakır^{id}, Sivas

Öz

Doğu Alman Yazar Franz Fühmann'ın çocuklar için yazdığı çok popüler (daha sonraki yıllarda çok sayıda baskı yapan) kitabı *"Die dampfenden Hälse der Pferde im Turm der Babel"* (Berlin: Kinderbuchverlag, 1978)'de karşımıza çıkan Türk figürün kişiliğinde Türk ve Türkçe imgesine dair ilginç değiniler görmekteyiz.

Tipik Osmanlı kıyafetleri ve yüz hatlarıyla çizilen bu figürün adı Küslübürtün'dür. Uydurulmuş bir isim olduğu açık olan bu kişi, *1001 Gece Masalları*'ndan Alaaddin'in Lambası'ndan çıkan cin örneğine göre tasarlanmıştır, ama bir "dil cini" (Sprachgeist) olan Küslübürtün, çocukların dille ilgili sorularına yanıt verir, bu arada Arthur Schopenhauer ile ahbaplık eder. Türkçenin "ü" harfine fazlaca yer vermesine gönderme yapan "Küslübürtün" adı, bunun dışında Karacaoğlan'dan alıntılanan şiir parçası (*Merhametin çoktur benden farıma/Beni görüp gül yüzünü bürüme*) ve 1980'li yıllarda Batı Almanya'daki Türk imgesinin tersine tezahür eden olumlu alımlamanın araştırılması, eseri bir bildiri kapsamında ele almayı ilginç kılacak özelliklerindedir.

Biyografisinden anlaşıldığı kadarıyla Franz Fühmann, Türkiye'ye gelmemiştir. İzi sadece Yunanistan'a kadar uzanan yazarın bu çocuk kitabında çizilen olumlu bir Türk imgesinin kontürlerini ortaya çıkarmak bildirimizin amacını oluşturacaktır.

Anahtar Sözcükler: DDR, Fühmann, Dil Oyunu, Türk İmajı, Çocuk.

Abstract

Die Rezeption der Türken und des Türkischen im 'Kinderbuch' 'Die dampfenden Hälse der Pferde im Turm der Babel' des DDR-Schriftstellers Franz Fühmann

Die Persönlichkeit der türkischen Figur in dem berühmten Kinderbuch – „Die dampfenden Hälse der Pferde im Turm von Babel“ des DDR-Schriftstellers Franz Fühmann (Berlin: Kinderbuchverlag, 1978), das später noch mehrmals neu aufgelegt wurde, beinhaltet interessante Hinweise auf dem Gebiet der Türkenbildforschung. Soweit seiner Biographie zu entnehmen ist, ist Franz Fühmann nie in der Türkei gewesen; seine Spur erstreckt sich nur bis nach Griechenland.

Die in typischen osmanischen Kleidungen und mit türkischen Gesichtszügen beschriebene Figur seines Bandes heißt Küslübürtün, offensichtlich ein erfundener Name. Sie scheint nach dem Vorbild des Wunderlampengeistes von Alaaddin aus den Märchen *1001 Nacht* entworfen zu sein. Küslübürtün aber ist ein Sprachgeist, antwortet nur auf die Fragen der Kinder über Sprachen und ist ein Freund von Schopenhauer. Der Name „Küslübürtün“, der offenbar auf die häufige Verwendung des Vokals ü im Türkischen verweist, das positive Türkenbild Fühmanns im Vergleich zu der negativen Rezeption der 1980er Jahre in der Bundesrepublik Deutschland und die Verszeilen aus einem Gedicht von Karacaoğlan

¹ Bu çalışma 25-27 Ekim 2018 tarihlerinde Erzurum Atatürk Üniversitesi'nde gerçekleştirilen *XIV. Uluslararası Türk Germanistik Kongresi'nde* sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

(*Merhametin çoktur benden farıma / Beni görüp gül yüzünü bürüme*) liefern genug interessante Anhaltspunkte, um das Buch im Rahmen unseres Beitrages zu thematisieren.

Die Konturen eines positiven Türkenbildes in seinem Kinderbuch aufzudecken, wird das Ziel unseres Beitrages sein.

Schlüsselwörter: DDR, Fühmann, Sprachspiel, Türkenbild, Kind.

1. Giriş (Yazar Franz Fühmann hakkında)²

Franz Fühmann 15 Ocak 1922'de Rochlitz (Rokytne) (Çekoslovakya)'da doğmuş, 08 Temmuz 1984'de Doğu Berlin'de ölmüştür. Doğu Almanya'nın en ünlü yazarlarından biri olan Fühmann, sudet/südet Almanı bir eczacının oğludur. Sudet milliyetçiliğinin hâkim olduğu bir çevrede büyümüştür.

1938 yılında Reiter-SA'ya (Nasyonal Sosyalist Süvari Kolordusu'nun altında bir organizasyon) katılan Fühmann, 1939'da kendi isteğiyle askere yazılmıştır. 1941'deki olgunluk sınavından (Abitur) sonra, önce Reich İşgücü Hizmeti (Reichsarbeiterdienst) ve ardından da Alman Ordusu'na (Wehrmacht) alınmıştır. 1942'de Ukrayna ve 1943'te Yunanistan'a gönderilen Fühmann, 1945 yılında Sovyetlere esir düşmüştür. 1946'da Antifaşist Okuluna (Antifa-Schule) devam eden yazar, bu Marksist eğitimden sonra Nasyonal Sosyalizm'den yüz çevirmiştir. Bu okullar, Alman savaş esirlerinin Sovyetler Birliği'nde politik olarak eğitilmeleri ve faşizmden yüz çevirmelerini sağlamak üzere kurulmuşlardır. Okulların kontrolü ve koordinasyonu komünist partinin merkez komitesi ve kızıl ordu tarafından yapılmıştır. Özellikle 1943'te Stalingrad'ta Alman Ordusunun yenilgisi ve çok sayıda askerin esir düşmesiyle daha önemli bir hale gelen bu propaganda okullarının ilki 1942'de Krasnogorsk'ta kurulmuştur. Alman faşizminin maskesini düşürmek ve Almanları Almanlarla eğitmek düşüncesiyle kurulan bu okullarda milyonlarla ifade edilen esirlere rağmen ancak yaklaşık on bin kişi yetiştirilebilmiştir.

1949 sonunda Doğu Almanya'da bırakılan Franz Fühmann, Nasyonal Demokratik Parti'ye (NDPD) üye olur. Burada kültür politikalarından sorumlu parti sekreterliği görevini yürütür.

1958 yılından itibaren serbest yazar olarak hayatını sürdüren Fühmann, 60lı ve 70li yıllarda barış hareketlerine katılır ve Doğu Almanya genç yazarlar kuşağının moral değerlerinden biri olur. 1976'da Wolf Biermann'ın Doğu Alman vatandaşlığından çıkarılmasını protesto amacıyla yazılan mektubu ilk imzalayanlardandır.

2. *Die dampfenden Häuse der Pferde im Turm der Babel* (Babil Kulesi'nde Atların Buhar Tüten Boyunları)

2.1. *Yapı ve İçeriğe Dair*

Kitap ilk olarak 1978 yılında Berlin Kinderbuchverlag tarafından basılmıştır. Çocuk ve İlk Gençlik Edebiyatının klasikleri arasında yer almaktadır. Çalışmamızda ele aldığımız kitap Hinstorff Verlag 2010 baskısıdır ve 359 sayfadan oluşmaktadır. Esas itibarıyla 343 sayfa olan kitabın sonuna bir kaynakça ve ardına da kitap içinde yer alan soruların

² Ayrıntılı bilgi için bkz. Štěpánová 2011: 40-46, Machalínková 2012: 7-11 ve <http://www.franz-fuehmann.de/> (erişim tarihi: 20.12.2018).

yanıtları – 8 sayfa – eklenmiştir. Ayrıca, yayınevi tarafından 2005 baskısına ait bir hatırlatma/not bölümü ilave edilmiş ve burada, iki Almaya'nın birleşmesiyle ilgili kısa bir bilgilendirmeden sonra Doğu Almanya'da o dönemde kullanılan kimi kavramların açıklamalarına yer verilmiştir. Egbert Herfuth'un çok sayıda çizimiyle zenginleştirilen kitap 12 bölümden oluşmaktadır.

Die dampfenden Häuse der Pferde im Turm der Babel, Dil Konularında bir Oyun Kitabı (*Ein Spielbuch in Sachen Sprache*), Oyun Gereçleriyle Dolu bir Dil Kitabı (*Ein Sprachbuch voll Spielsachen*) ve Dil Oyunları Araştırma Kitabı (*Ein Sachbuch der Sprachspiele*) alt başlıklarıyla okura sunulmuş, fakat kitap içinde bu başlıklar altında bir sınıflandırma yapılmamıştır. Alt başlıklar daha çok kitabın içeriğine bir atıftır.

Kitap, yağmurlu bir günde beş arkadaş – Jens, Monica, Caroline, Emmanuel ve Gabi – canları sıkılmış biçimde odalarında otururlarken başlar. “*Bütün kitaplar okunmuş, bütün oyunlar oynanmış, dağlardaki tatil eğlencesinin hayalleri kurulmuş[tur]*” (s. 5.)³. Çocuklardan Caroline'nin hayıflanarak ağzından çıkan “*İğrenç yağmurlu hava*” [Ekliges Regenwetter] (s. 5.) cümlesi bir anda Emmanuel'in “*Yağmurlu hava – düpedüz iğrenç*” [Regenwetter – regelrecht ekeleregend] (s. 5.) demesiyle sonu açık bir oyuna dönüşür. Önce içinde tek bir a, sonra iki a olan kelimeler bulmak şeklinde başlayan ve çeşitlendirilerek devam eden oyunlarda çocuklar kendi kurallarını belirlerler, dilin şiirselliğini keşfederler ve dilin olağanüstü dünyasında uzun bir yolculuğa çıkarlar.

Bu yolculukta kendilerine *Küslübürtün* adında bir “dil cini” [Sprachgeist], *Arthur Schopenhauer* ve *Christian Morgenstern* eşlik eder. Arada bir ortaya çıkan bu üçlü – genellikle *Küslübürtün* kendini göstermektedir – çocuklara uzman desteği sağlarlar. Onların yeni dil oyunları bulmalarına yardımcı olurlar, hikâyeler anlatırlar veya çocukların anlayabileceği basitlikte dilbilimsel bilgi aktarırlar. Bu şekilde de çocukların dilin kurallarını kendi başlarına bulmalarına yardımcı olurlar.

Bu süreçte kelimeler, şiirler ve metinlerden oluşan devasa bir birikim ortaya konulur. *Schopenhauer, Morgenstern, Humboldt, Herder, Goethe, Rückert, Bürger, Brecht* gibi dil, edebiyat ve felsefenin yapı taşı olan isimlerden alıntılarla çocukların hem oyunlarına destek verilir, onlara yeni oyunların yolu açılır, hem de dille ilgili onların bilmedikleri veya merak ettikleri sorular yanıtlanır. Örneğin, dillerin doğuşu ve eklemeli dillerle ilgili azımsanmayacak bilgi verilir, çocukların mit ve masal arasındaki ayrımın farkına varmaları sağlanır.

Kitap içinde söz konusu oyunlar, bilgilendirmeler, tartışmaların içine serpiştirilerek yerleştirilen sorular – kitap içinde numaralandırılmış olan 27 soru – çocukların oynadıkları oyuna bir başka boyut katmaktadır.

2.2. *Küslübürtün*

Yetişkinlerinkinden farklı olarak çocukların dünyası, fantastik karakterlerin kol gezdiği, olağan dışı olayların mümkün olduğu renkli bir dünyadır. Franz Fühmann da kitabında, onlara ulaşmanın en kolay yolu sayılabilecek bu dünyayı hayalî *Küslübürtün* tiplmesiyle

³ [„[...] Alle Bücher waren ausgelesen, alle Spiele waren ausgespielt, alle Träume vom Ferienspaß in den Bergen waren ausgeträumt.“ (S. 5.)]

kurmuştur. *Die dampfenden Häse der Pferde im Turm der Babel*'de yazar, ana kahramanı Türk *Küslübürtün* ve onun kitaptaki konumuyla, 1980'li yıllarda Batı Almanya'daki Türk imgesinin tersine olumlu bir Türk imgesi ortaya koymuştur. Bildirimizin de çerçevesini bu olumlu alımlama oluşturmaktadır.

2.3. Tarih sayfalarından bir tipleme: Masal tipi

Küslübürtün tipi, *1001 Gece Masalları*'nda Alaaddin'in Lambası'ndan çıkan cin (bkz. Onaran 2009: 2165-2266; "*Alaaddin ve Sihirli Lamba Öyküsü*") örneğine göre tasarlanmış gibi görünüyor. Fark, öyküde yüzükten (Onaran 2009: 2186) ya da lambadan (Onaran 2009: 2189) çıkan ve "ifrit" diye anılan cinin korkunç iri olmasına karşın, *Küslübürtün*'ün minik (sevimli) bir cüsseye sahip olmasında ve sahibinin (çocukların) sadece dille ilgili isteklerini yerine getirmesindedir. *Küslübürtün* kendini ilk olarak, oyuna başlayan çocukların konuşmalarının arasında "*berrak, garip bir zil sesi gibi*" (s. 11)⁴ çınlayan gülüşüyle belli eder. Çocukların içinde altı harf olan bir kelime bulamayıp sıkıştıkları bir anda ortaya çıkan *Küslübürtün*, dört u içeren bir kelime bulamadıklarında da kendini gösterir:

Yine o zil gibi gülüş çınladı ve bu kez çocuklar bir karış boyunda bir adamın radyonun üstünde oturduğunu gördüler. Altında çimen yeşili bir şalvar pantolon ve [başında] eğrelti otu yeşili bir sarık [vardı], ayaklarında çayır yeşili terlikler sallanıyor, yosun yeşili kuşakta, camgöbeği püskülleri olan ışıltılı deniz yeşili kabzalı bir eğri kılıç sallanıyordu. Hatta uzun, kavisli piposundan⁵ çıkan duman bile yeşil dalgalar halindeydi.

Yine güldü ve gülüşü bir zilden ağaç gibi çınladı. Ve tabii gülüşünün tınısı da yeşildi.

Bu, çocukları korkutmayacak kadar eğlenceliydi. Evet, Gabi sormaya cesaret etti: "Sen kimsin?"

"Ben, dilde kendini evinde hisseden ruhlardan biriyim" diye karşılık verdi yeşil [olan], "ve baştan beri sizi dinliyorum. Oyununuz hoşuma gitti. Ahenkli. (s. 13)⁶

Dış görünüşüyle egzotik bir dünyanın mensubu olduğundan şüphe olmayan, masallardan çıkıp gelme bu küçük adam, çocukların keyfini yerine getirmiştir. Görünüş itibarıyla Osmanlı tebaasından bir kişilik olan bu minik Türk'ün ortadan kaybolması da, geliş gibi lamba ciniyle benzerlik gösterir. Yine aynı çınlayan ses ve "*radyonun yeşil bir ay gibi ışıdamaya başlayan lambası*"ndan, "*Susmalısınız çocuklar, yoksa bir daha asla*

⁴ [„ein helles, merkwürdig schellendes Lachen“ (S. 11.)]

⁵ 19. Yy'dan beri pipo (Pfeife), özellikle Türkenpfeife kelimesine bağlı olarak Türkleri çağrıştıran bir eşya olagelmıştır (bkz. Frommel, 2012; *zweites Kapitel*: "Meines Vaters Türkenpfeife"). Ayrıca Gottlieb Konrad Pfeffel'in "Tabakspfeife" başlıklı çok popüler şiirinde (Wedemann, 1843: 60-61) geçen "Türkenpfeife" nitelemesinden dolayı metin, edebiyata (bkz. Höcker, 1868: 6), ders kitaplarına (bkz. Sanders, 1876: 69) ve popüler kültüre bu şekilde girmiştir (bkz. ayrıca Sicherer, 1870: 259).

⁶ [„Da ertönte wieder das schellende Lachen, und diesmal sahen die Kinder ein spanngroßes Männlein auf dem Radio sitzen. Es trug grasgrüne Pluderhosen und einen farngrünen Turban, an seinen Füßen schaukelten kleegrüne Pantoffeln, vom moosgrünen Gurt hing funkelnd ein Krummschwert mit meergrünem Griff und seegrünen Troddeln, und sogar der Rauch aus der langen, gebogenen Pfeife war grünes Gekräusel.

Wieder lachte es, und sein Lachen klang wie ein Schellenbäumchen, und natürlich klang auch das Lachen grün.

Das war so lustig, dass keines der Kinder erschrak. Ja Gabi wagte zu fragen: »Wer bist du?«

»Ich bin einer der Geister, die in den Sprachen zu Hause sind«, erwiderte der Grüne, »und ich höre euch schon die ganze Zeit zu. Euer Spiel gefällt mir. Es ist harmonisch.« (S. 13.)]

gelmem!” (s. 17.)⁷ diye uyarıda bulunarak gözden kaybolur. Herkesin kendilerinden haberdar olmasını istemeyen masal tiplerine koşut bir tip yaratılmıştır.

Cüsse olarak kendilerinden küçük, yeşilin farklı tonlarında ıslıl ıslıl bir insancıkla karşı karşıya gelen çocuklar, onun, oyunlarına olan katkısından etkilenirler. Küçük adamın uyarısına uygun davranarak “*Kimse, Gabi bile, evde ü-zengini dilli ve yeşil [pipo] dumanlı minik Türkten*” (s. 21.)⁸ bahsetmez. Kitap boyunca çocuklar bu ve bundan sonraki sırları kendilerine saklar. Kendilerine verilen, içine *Küslübürtün* ve arkadaşlarının zaman zaman bir şeyler yazdığı not defteri “*mavi kitap*” (s. 92.) da bu sırlardan biridir.

2.4. Ü-zengini dil ve Ses uyumu

Adının *Küslübürtün* olduğunu açıklayan küçük adam, isterlerse çocukların kendisine “*kendi dillerinde*”, “*Zevk uyandıran büyük ve yüce konuşma ruhu, özellikle de ses uyumu*” (s. 29)⁹ diye hitap edebileceklerini söyler. *Küslübürtün* adı, Türkçe’de çokça yer alan ü zengini kelimelere işaret ettiği gibi, burada büyük-küçük ses uyumuna da vurgu vardır. *Küslübürtün* ve çocuklar arasındaki diyalogun da temelini oluşturmaktadır. Çocuklar için ilginçtir, çünkü kendi dilleriyle uyuşmamaktadır.

İsimlerle ilgili bu konuşmalar önemlidir, çünkü çocuklar *Arthur* – Arthur Schopenhauer, *Küslübürtün*’ün yakın arkadaşı – yerine *Atze*, *Küslübürtün* yerine de *Voki* demeyi teklif edecekler, bunun üzerine “dil cini” *Küslübürtün* “*ses uyumu*”yla (s. 31) neyi kastettiğini anlatacaktır. Yine de kısaltmak istiyorlarsa “*Voko ya da Viki*” (s. 31) diyebileceklerini söyler. Kitap boyunca bu bilgilendirme devam eder. Yalnızca Türkçe üzerinden değil, farklı diller üzerinden kimi dil bilgisi kurallarını anlatan *Küslübürtün*, dillerin doğuşundan dil felsefesine kadar uzanan çeşitli konularda bilgiler aktarır. “*Almanca’nın ustası Arthur Schopenhauer*”den (s. 33) Goethe’ye, yukarıda adları anılan birçok ustadan örneklere, alıntılara yer verilir. Bu örnekler üzerinden kimi kavramların ne anlama geldiğini anlatır (bkz. s. 93 vd.)

2.5. Haddini bilen bir dil ustası

Ortaya çıkar çıkmaz vakit kaybetmeden hemen bir öyküyle oyuna dâhil olan minik adam, içinde on altı e harfi bulunan “*Schneeseekleerehfeedrehzehwehteeessel*” (s. 16) ismini türetir. Çocukların bulabildikleri en fazla beş “e” içeren bir kelimeyken, bu yeni arkadaşları dil konusundaki bilgisini ortaya koymuştur. Kitap boyunca çocukların oyunlarına dâhil olan *Küslübürtün*, başka dil ustalarının düşünceleri ve onlardan örneklerle söylediklerini destekler. Zaten neredeyse hepsiyle arkadaşdır. Babil’de, istişare etmek üzere “*insanlığın bütün dillerinin ustaları*” (s. 127) (*Sprachgeist*) toplandıklarında, yaklaşık olarak “*otuzüçbinüçyüzotuz*” (s. 127)¹⁰ kişidirler. *Küslübürtün*

⁷ [“durch die schon das Radioauge wie ein grüner Mond zu schimmern begann”] [“Ihr müsst schweigen, Kinder, sonst komme ich nie wieder!” S. 17]

⁸ [“Keiner, nicht einmal Gabi, hatte daheim von dem Türkchen mit der ü-reichen Sprache und dem grünen Pfeifenrauch erzählt, [...] S. 21]

⁹ [“Großer und erhabener Geist des Wohlgefallenen erregenden Sprachklangs, insbesondere der Vokalharmonie” (S. 29)]

¹⁰ [„So etwa dreiunddreißigtausenddreihundertunddreißig“, sagte Küslübürtün, »die Geister aller Sprachen der Menschheit, na, und wenn wir versammelt sind, dann beraten wir eben.« (S. 127)]

daha ikinci kez ortaya çıktığında radyonun üstünde yalnız değildir, bu ustalardan biriyle gelir:

Biri yeşil minik Türk, diğeri modası geçmiş bir palto, bir tutam beyaz saç ve neredeyse yuvarlak bir kemerli alnın altında ışıldayan mavi-gri gözlerle bir ihtiyarcık. Minik Türk çınlayarak gülüyordu, diğeri homurdanarak, [...]. (s. 26)¹¹

Yanıdaki diğeri kişi, arkadaşı Arthur Schopenhauer'dir. Kendisine çocuklardan bahsetmiş, o da gelmek istemiştir. Bir başka seferde de Christian Morgenstern gelir (s. 91-92).

Burada önemli bir hususun altını çizmek gerekmektedir. Küslübürtün tipi, çok şey bilse de, her şeyi bilen biri değildir. Haddini bilir, ondan daha iyi bilen birilerine sıklıkla işaret eder. Örneğin, Schopenhauer ile birlikte, hem düzden hem de tersten aynı şekilde okunan kelimeler üzerine bir şeyler anlatırken, çocukların anlamakta güçlük çekmeleri üzerine Küslübürtün bunun dil felsefecilerini uzun süre meşgul eden bir konu olduğunu hatırlatır ve ekler: “Belki bir gün onlardan biri benimle buraya gelir, Humboldt belki, ya da Herder.” (s. 38) Dillerin doğuşu konusundaki bir tartışmada yine “Humboldt ya da Herder bunu size daha iyi açıklayabilirdi” (s. 113) diyerek iki ustaya işaret eder, fakat şu aralar ikisi de çok meşguldür, çünkü “Duden’le yazım/implâ reformunu” (s. 113)¹² tartışmaktadırlar.

2.6. Ayırıştırın değil, birleştiren bir dil

Küslübürtün karakteri çocuklarla konuşurken, onlara bir şeyler anlatırken veya onlarla tartışırken özenli bir dil kullanmaktadır. Türk ve (muhtemelen) Müslüman olan Küslübürtün (bkz. Arapça selam; s. 99), siz-biz, sizin-bizim gibi ayırştırmalar yapmamaya özen gösterir. Örneğin İncil’den okuduğu Babil’le ilgili bölümde ‘sizin kitabınız’ gibi bir ayırştırma yapmaz, Brecht’den bahsederken “(sizin) Brecht’iniz” (s. 150) dese de, Antik Yunan tarihçi Herodot’la hemşerisi olduğu için gurur duyar ve ondan “Bizim Herodot” (s. 126) diye söz eder. Nerede neyi sahipleneceğini iyi hesap etmektedir.

Çok karmaşık konuların anlatımında bile en basite indirgeyerek anlatan Küslübürtün, Türkçe harfli örnekler vermemektedir. Örneğin eklemeli diller konusunda bilgiler verirken, “papamuz”da (s. 133) olduğu gibi, iyelik eklerini Almanca kelimeler üzerinden anlatır. Tek örnek, Karacaoğlan’dan alıntıladığı iki mısradır. Onu da çocuklar Türkçe bir şeyler duymak istedikleri için söylemiş, çevirisini de hemen yapmıştır (s. 32). Kitapta kimden olduğu belirtilmeyen iki mısra şöyledir:

» Merhametin çoktur benden farima
Beni görüp gül yüzünü bürüme – « (s. 32)

¹¹ [„Das eine war das grüne Türklein, das andre ein Greislein mit Altväterrock mit büschligem Weißhaar und strahlenden blaugrauen Augen unter einer fast kugelig gewölbten Stirn. Das Türklein lachte schellend, das Greislein knurrend, [...].“ (S. 26)]

¹² [„Die diskutieren mit dem Duden die Rechtschreibreform, [...].“ (S. 113)]

3. Değerlendirme ve Sonuç

Fühmann'ın yazılı belgelerden hareketle olumlu Türk imajını ortaya koyduğu kuvvetle muhtemel görünmektedir. Bu noktada, Karacaoğlan şiirinden yapılan alıntının, Cahit Öztelli'nin Varlık Yayınevi 1959 İstanbul baskılı "Karacaoğlan" kitabından olduğu ihtimalini değerlendiriyoruz. Yine Küslübürtün'ün kılık kıyafeti, piposu, seçilen renkler, mavi kitap, aniden ortaya çıkıp istediğinde kaybolması vd. doğu kökenli masallardan esinlendiğini göstermektedir. *Das Nibelungenlied, Die Sage von Trojas Fall, Prometheus. Die Titanenschlacht, Irrfahrt und Heimkehr des Odysseus ve Shakespeare-Märchen* adlı kitapları göz önüne alındığında, eski konu ve motifleri yeniden ele almayı seven Franz Fühmann'ın bu kitabında da söz konusu alışkanlığı sürdürdüğünü söylemek olasıdır.

Hajna Stoyan, *Die Darstellung der Kriegszeit in der ungarischen Kinderliteratur zwischen Realität und Märchenhaftigkeit* adlı yazısında, Macar çocuk edebiyatında popüler konulardan birinin 16. ve 17. yüzyıl Türk egemenliği olduğunu, Macar yazar Balázs Lengyel'in de *Silbergroschen* (2001) romanının sonsözünde, romanındaki Türk figürleri Rus örneklerine göre biçimlendirdiğini yazdığını belirtmektedir. Stoyan'a göre, Macar çocuk edebiyatının bu dönemi, 60'lı 70'li yılların Doğu Alman çocuk edebiyatıyla kıyaslanabilir, çünkü burada eski konuların yeniden ele alındığı birçok çalışma bulunmaktadır. Franz Fühmann, Günter Bruyn, Stephan Hermlin ve Sarah Kirsch, Stoyan'ın işaret ettiği Doğu Alman yazarlardır. (Stoyan, 2008: 364) Marksist gelenekten gelen Fühmann'ın da Rus edebiyatındaki örnekleri esas aldığını söylemek olası görünmektedir.

Die dampfenden Häuse der Pferde im Turm der Babel'de Fühmann, 80'li yıllarda Batı Almanya'daki olumsuz Türk algısının karşıtı bir Türk imajı çizmektedir. Batı'nın, sorunlu, cahil, dil problemi olan, kendini içinde yaşadığı toplumdan ayırıtıran bir Türk algısı karşısına, bilgili, donanımlı, Alman edebiyat ve düşün dünyasını yakından tanıyan, onlarla dost olan, özellikle de dil konusunda uzman bir Türk tipi ortaya koymuştur. Kitapta kendilerinden alıntılar yapılan – Kant, Herder, Marx ve Engels gibi – düşün dünyasının devlerinin Türk algısına, hatta tarihte yarattıkları Türk algısına bakıldığında, Franz Fühmann'ın çok farklı bir pencereden baktığı görülmektedir. Avrupa merkeziliğinin ve oryantalizmin çok uzun bir tarihsel geçmişe sahip olduğu, bunun da süreklilik arz ettiği yapılan çalışmalarda çok kez ortaya konulmuştur. Bu kitapta adı geçtiği için Herder (1774-1803)'i ele alalım. Avrupa'nın güzel ülkelerini çölleştiren, Yunan halkını barbarlaştıran, sanat eserlerini yok eden bir millet olarak tanımladığı Türklerin yok olacakları günü gözlemiştir:

[...] İçinde yaşayan bütün Avrupalılar için kocaman bir zindan olan Türk imparatorluğu, zamanı gelince yok olup gidecektir.

Yüzlerce yıldan beri hala Asyalı barbarlar olmak isteyen bu yabancıların Avrupa'da ne işi var? (Kula, 2010: 157)

Bu anlayışın devamı Marx ve Engels'in yazılarında da kendini açıkça ortaya koymaktadır. Türkiye'nin (Osmanlı'nın) egemen sınıfı olarak Türkleri değil, başka ırkların varlığını ortaya süren Engels, Avrupa'daki Türk nüfusun, İstanbul ve birkaç büyük kentin ayakta kımından oluştuğunu ileri sürer. O da öncülleri gibi "er ya da geç, Avrupa kıtasının en güzel parçaları, bu ayakta kımının egemenliğinden kurtulacaktır"

(Kula, 2010: 156-157) savını savunur. Türklerin bir “ayaktakımı” olarak adlandırılması geleneği Marx’ta da devam eder (Kula, 2010: 178).

Franz Fühmann’ın Marksist geleneğin bu aşağılayıcı, yok sayıcı tavrından çok farklı bir bakış açısıyla ortaya koyduğu olumlu Türk imajı ilginçtir. Marx ve Engels’ten yaklaşık 90 yıl sonra, Herder’den bu yana değişmeyen Türk algısının, hele de 70’li 80’li yılların Batı Avrupa’sında, özellikle Batı Almanya’daki olumsuz Türk algısına karşın Doğu Alman Fühmann’da değişmiş olması dikkate değerdir.

Franz Fühmann’ın tespit edebildiğimiz bir Türkiye ziyareti bulunmamaktadır. En fazla Yunanistan’a kadar geldiği biyografisinden anlaşılmaktadır. Doğu Almanya’da Türklerle temas etmiş olma olasılığı da çok düşük görünmektedir.

Olumlu bir Türk imajı yaratmasında Nazım Hikmet’in Franz Fühmann üzerinde de bir etkisi olduğu varsayılabilir, çünkü her ikisi de Marksist geleneğe gelmektedir. Ancak kitapta ne adına ne de şiirlerine yer verilmiştir. Fühmann’ın partide üstlendiği görevler göz önüne alındığında, Nazım Hikmet’i şahsen tanıyor olma ihtimali de bulunsa, Berlin ya da Sovyetler Birliği’nde herhangi bir temaslarını henüz tespit edemedik. Olumlu Türk imajını yalnızca Nazım Hikmet’in pozitif etkisi olarak değerlendirmek bu nedenle eksik görünmektedir.

Franz Fühmann’la ilgili Türkiye’de tespit edebildiğimiz bir çalışma bulunmamaktadır. Bu çalışmayla bunun önünü açmış olmayı diliyoruz.

Kaynakça

- Frommel, Emil** (2012): *Aus der Chronik eines geistlichen Herrn*, Jazzybee Verlag (E-Book).
- Fühmann, Franz** (2010): *Die dampfenden Häuse der Pferde im Turm der Babel*, 5. Aufl., Rostock: Hinstorff Verlag.
- Höcker, Gustav** (1868): *Ein schöner Dämon*. Roman, 2. Band, Leipzig: Ernst Julius Günher.
- Kula, Onur Bilge** (2010): *Batı Felsefesinde Oryantalizm ve Türk İmgesi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür yayınları.
- Machalíková, Dita** (2012): *Das Leben Franz Fühmanns zwischen den Jahren 1929 – 1949 aufgrund des Prosabandes Das Judenauto und der Novelle Kameraden*, Masarykova univerzita Filozofická fakulta, Ústav germanistiky, nordistiky a nederlandistiky, (Bakalářská diplomová práce), Brno (<https://is.muni.cz/th/thtqn/Bakalarka.pdf>, erişim tarihi: 20.12.2018)
- Pfeffel, Gottlieb Konrad** (1782): Gedichte, Kapitel 88, “Tabakspfeife”. <http://gutenberg.spiegel.de/buch/gedichte-9749/88> (21.10.2018)
- Onaran, Âlim Şerif** (Çev.) (2009): *Binbir Gece Masalları*, 2. Cilt. Çev. Âlim Şerif Onaran, 2. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Sanders, Daniel** (1876): *Deutsche Sprachlehre für Volks- und Bürgerschulen*. Berlin: Langenscheidt’sche Verlags-Buchhandlung.
- Sicherer, C.A.X.G.F.** (1870): *Lorelei. Plaudereien über Holland und seine Bewohner*. 2. Teil, Leiden: Druck und Verlag von A.W. Sijthoff.
- Stoyan, Hajna** (2008): *Die Darstellung der Kriegszeit in der ungarischen Kinderliteratur zwischen Realitaet und Maerchenhaftigkeit*. İçinde: Glasenapp, Gabriele und Ewers, Hans-Heino (Hrsg.), *Kriegs- und Nachkriegskindheiten: Studien zur literarischen Erinnerungskultur für junge Leser*, Frankfurt a. Main: Peter Lang Verlag.

Štěpánová, Pavla (2011): *Franz Fühmann und sein literarisches Werk für Kinder*, Masaryk Universität, Pädagogische Fakultät, Lehrstuhl für deutsche Sprache und Literatur (Bachelorarbeit), Brno. (https://is.muni.cz/th/x128b/Bakalarska_prace.pdf, erişim tarihi: 20.12.2018)

Wedemann, W. (Gesammelt) (1843): *100 Auserlesene deutsche Volkslieder*, 3. Verb. Aufl., Weimar: B.F.Voigt.